

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 6, Sayı: 20, Mart 2019, s. 329-336

Dr. Öğrt. Üyesi Aysel ERDOĞAN

OKÜ, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ayselerdogan@osmaniye.edu.tr.

ÇEVİRİ ÇALIŞMASI

ORTA ASYA'DA SOVYET POLİTİKASI

G. E. Wheeler

Özet

Rusya'nın XV. Yüzyılın sonlarında başlayan Orta Asya'yı işgal politikası XIX. Yüzyılın ikinci yarısında hanlıkların işgali ile sonuçlanmıştır. İşgal süresince bunun bir işgal olmadığı, Orta Asya halklarının medeniyet bakımından geliştirilmesinin amaçlandığı politikası işlenmiş ve halkın doğrudan tepkisinden kaçınılmıştır. Bölgedeki yerli halkın nüfus yoğunluğu Rusya'nın bölgeyi kontrolünü zorlaştırmış, işgalden sonra bu kontrolü sağlamak adına yoğun bir asimile politikası uygulanmıştır. Sovyet döneminde Rusların bu politikası hız kazanmıştır. Çalışmada Orta Asya'da uygulanan Sovyet politikası hakkında yazarın bakış açısı doğrultusunda bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sovyet Rusya, Orta Asya, Buhara, Hive, Hokand.

SOVIET POLICY IN CENTRAL ASIA

Abstract

Russia's policy of occupation of Central Asia end of the XV.century resulted in the occupation of khanates The second half of the XIX. Century. During the occupation, processed policy it was not an occupation, it was aimed to develop the peoples of Central Asia in terms of civilization and was avoided the direct reaction of the people. The population density of the indigenous population in the region made it difficult for Russia to control the region, and after the invasion, was implemented an intensive assimilation policy. This policy of the Russians in the Soviet era has gained momentum. The study describes the author's perspective on Soviet policy in Central Asia.

Keywords: Soviet Russia, Central Asia, Bukhara, Khiva, Khokand.

Bu makale, beş bitişik cumhuriyet olan Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Kazakistan'daki Sovyet politikası ile ilgilidir. Sovyet bölgesel sınıflamasına göre, Orta Asya bunların yalnızca ilk dördünden ibarettir; Kazaklar ayrı bir bölge olarak kabul edilir; ancak kolaylık olması için, Orta Asya terimi beşinin hepsine de uygulanacaktır.

Sovyet Hükümeti'nin Orta Asya'ya verdiği önem, literatürde yalnızca iç tüketime yönelik değil aynı zamanda dış propagandada ve özellikle Orta Doğu ve Güney Asya'ya yönelik yayınlarda da gösterdiği önem doğrultusunda ölçülebilir. Halkın ayırt edici karakteri, tarihi ve kültürü, bölgenin coğrafi konumu ve kaynakları, Batı için önemli ve ilgi çekici olan bazı özellikler sunmaktadır. Bu çalışmada yer alan gerçek bilgilerin hemen hepsi Sovyet kaynaklarından alınmış olup bu kaynaklar, yabancı ülkelere yönelik propagandadan ziyade SSCB halkına yönelik olup en önemli detaylı bilgi kaynağını oluşturmaktadır. Ara sıra seyahat edenlerin ve mültecilerin raporları gibi diğer kaynaklar kapsam dâhilinde sınırlı ve genellikle önyargılıdır. Tabii ki, Sovyet kaynakları da, genellikle ilgili gerçekleri gizlemeye ya da gizlemeye teşebbüs etme eğiliminde olmakla birlikte gizlilik politikaları koşullara göre değiştiğinden, bir süre boyunca Sovyet yayınlarının dikkatli ve kümülatif olarak incelenmesiyle, gerçek durumun tutarlı bir resmini inşa etmek mümkündür. Gezinler ve mültecilerin aksine Sovyet otoriteleri gerçeklerin tümüne veya çoğuna erişebiliyor ve gerçeklere ulaşabilen bir kaynak potansiyel olarak sahip olmayanlardan daha faydalıdır. Orta Asya'daki mevcut gelişmelere ilişkin Sovyet raporları hiçbir şekilde olumlu durumlarla sınırlı kalmamış; yetkililerin karşı karşıya kaldığı zorluklar ve özellikle halen karşılaştıkları muhalefet hakkında çok şey içermektedir.

Orta Asya'daki Sovyet politikasının temel amacı, yalnızca doğal kaynaklar açısından zengin değil aynı zamanda Batı'nın çarpıcı gücünden nispeten uzak olan bir bölgenin üretkenliğini ve ekonomik potansiyelini arttırmaktır. Şu anda bekletilmekte olabilecek ikinci bir amaç, Orta Asya'nın Komünist etkinin Orta Doğu ve Güney Asya'ya yayılabileceği bir avantaj olarak kullanılmasıdır. Sovyet politikasının arka planında göz önünde bulundurulması gereken bazı ilgili faktörlerin olduğu düşünülmelidir. Birincisi tarihtir. Çarlık işgalinden hemen önce Orta Asya, az ya da çok açıkça belirlenmiş Buhara, Hive ve Hokand devletinden ve birkaç küçük hanlıktan oluşuyordu. İşgalden sonra, yalnızca Buhara ve Hive Devletleri sözde bağımsızlığı korudu. Bölgenin geri kalanı idari olarak Türkistan eyaletine ve şimdiki Kazakistan'ın kabaca tekabül ettiği Bozkır bölgesine bölünmüştür. İşgalin kendisi acımasızdı ve daha sonra Orta Asya'nın kaynaklarını geliştirmek için çok az şey yapıldı. Bazı stratejik demiryolları ve yollar inşa edildi ve büyük ölçüde pamuk yetiştiriciliği amacıyla bazı sulama projeleri yapıldı. Bakır ve bir veya iki sanayi daha küçük ölçekte başlatıldı. Halkın durumunu iyileştirmek için hiçbir şey yapılmadı, ancak Sovyet'in yaygın bir Ruslaşma politikası suçlaması temelsiz görünüyor. İnsanların Rus yerleşimciler ve hükümet projelerine müdahale etmemek koşuluyla kendi yaşam tarzlarını sürdürmelerine izin verildi. 1898'de Andican'da kısa süreli bir ayaklanmanın dışında şimdiye dek uygulanmayan askerlik uygulamasına karşı geniş çaplı silahlı muhalif bir hareket olan 1916 yılındaki duruma kadar devlet otoritesine karşı ciddi bir isyan yaşanmadı.

İkinci faktör coğrafyadır. Orta Asya, zaman zaman Avrasya toprak kütesi olarak adlandırılan şeyin bir parçasıdır. Herhangi bir coğrafi anlamda metro- politan Rusya'dan ayrılmamıştır ve Ruslar hiçbir zaman bölgenin o kadar ayrı olduğunu kabul etmemişlerdir. Türkmenistan'daki Kara-Kum çöl bölgesi ve Tien-Shan'ın dağlık bölgesi ve Pamir dışında tüm coğrafyanın fiziki koşulları tarım, sanayi, ulaşım ve Rusların yerleşimi için elverişlidir. Kara-Kum dahi bilimsel olarak imkânsız olduğunu kanıtlanmaz ve devam ettirilirse, büyük Türkmen kanal projesi (belki de geçici olarak ertelenmiş olan) ile uygun hale getirilebilir. Dört ana nehir olan Ural, Amu derya, Siri derya ve İrtiş kısmen geçilebilir durumda olup kanalların genişletilmesi için önemli olanaklar sunuyorlar. Doğuya ve güney doğu, ben Çin ile 1,500 mil sınırı bulunan Afganistan ve İran güneye doğru uzanıyor.

Üçüncü ve en önemli faktör ise halktır. 1939'da yapılan son Sovyet nüfus sayımına göre, Orta Asya'nın yerli nüfusu yaklaşık 2,054.000 olup bu da 1926'nın rakamından yalnızca yüzde 4.4 daha fazlaydı. Şimdiye nüfus 12 milyona ulaşmış olabilir ve bu nedenle, bu bölgenin yalnızca beşte birini işgal etmesine rağmen, Sovyet Asya'nın yerli nüfusunun üçte ikisinden fazlasını temsil etmektedir. Orta Asyalıların onda dokuzu Türk veya Türk kökenli olup, geri kalan onda biri ise İranlılardan oluşan Taciklerdir. Kültürleri ise sekizinci yüzyıldan itibaren birleştirici bir unsur olan İslam'ı kabul etmeden önce dahi benzer özellikler göstermektedir. Türkler arasında en dikkat çekici benzerlik dildir.

Batı ve Rus standartları, Orta Asyalıların "geri" olduklarını yani geleneksel kültürün modern yaşam ve koşulları ile uyumsuz olduğunu söylemektedir. Devrimden önce bunların büyük bir kısmı tarımla meşguldü. Yüzde 2 veya 3'ten fazlası okuryazar değildi ve yalnızca 20,000 kadarı sanayide çalışıyordu. Askeri açıdan, Sovyet otoriteleri Orta Asyalılara çok değer vermiyorlar. Elbette, Sovyetler Birliği'nin geri kalanının insanları gibi ulusal hizmetlere maruz kalıyorlar, ancak binlerce Orta Asyalı'nın Almanlara sığındığı son savaşta elde edilen deneyimler güven verici değildir. Orta Asya'da toprak bütünlüğü oluşturma politikası savaş sırasında terk edildi ve bunun devam edeceği düşünülmedi.

Fars, Afgan ve Çin sınırlarının hemen üzerinde Orta Asya'yla ilgili binlerce insan ırkı bulunmaktadır. Kuzey İran'da muhtemelen milyonlarca Azerbaycanlı, Türkmen ve diğerleri bulunurken Afganistan'da ise binlerce Tacik, Özbek ve Türkmen vardır. Çin'de, Sovyet kaynaklarına göre, şu anda Rusların dediği gibi dört milyon Türk veya Uygur bulunmaktadır. Ancak bununla birlikte, Orta Asya'daki insanlar ile komşu ülkelerdeki aynı ırk ya da dine mensup olanlar arasında kültürel ya da ticari temas yoktur.

Orta Asya'nın ekonomik kaynaklarından en önemlisi pamuk olup Sovyetler Birliği'nde yetişen pamuğun neredeyse tamamı Orta Asya'dan gelmektedir. Ayrıca önemli miktarda petrol, kömür, bakır, krom, nikel ve diğer tortular vardır. Gerekli insan gücü ve mekanik cihazlar göz önüne alındığında, özellikle Kazakistan'da tahıl ekimi olanakları neredeyse sınırsızdır. Başlıca eksiklikler demir ve kauçuk ve araçlar da dahil olmak üzere ağır makinelerdir. Ancak tekstil makineleri büyük ölçüde üretiliyor ve hatta Birlik dışına ihraç ediliyor. Yüksek dağların ve kaygan kumun inşaatı zorlaştırdığı güney-doğu ve güney-batı dışında karayolu, demiryolu ve hava iletişiminin genişlemesi için büyük bir alan bulunmaktadır.

Orta Asya'da Ruslar, doğal kaynaklar bakımından zengin ve büyük bir sömürü kapasitesine sahip geniş, seyrek nüfuslu bir alana sahiptir. Bir bütün olarak ele alındığında,

TİDSAD

insanlar Batı standartlarına göre geri kalmışlardır ve kültürleri Rus kültüründen oldukça farklı ve içseldir. Halkların hiçbiri, Batı'da anlaşıldığı gibi, bağımsızlık veya demokrasi hakkında herhangi bir deneyime veya bilgiye sahip değildir. Dış dünyada neler olup bittiğinden tamamen habersizler ve iletişim kurdukları tek yabancılar Ruslardır.

Orta Asya'da neler olup bittiğini anlamak ve gelecekte neler olabileceği hakkında bir fikir oluşturmak için, Sovyet yöntemlerini tarafsız ve mümkün olduğunca nesnel olarak incelemek en iyisidir. Sovyet yöntemleri üçe ayrılabilir: ilki merkezden politik ve ekonomik kontrol; ikincisi kültürel rejim ve üçüncüsü, sömürgeleştirmedir.

Orta Asya'nın şu anda beş sosyalist Sovyet Cumhuriyetine idari bölümü 1936'ya kadar netleşmemiştir. Devrimin ilk günlerinde, yetkililer, en azından Çarlık dönemlerinin geniş idari bölümlerinden bazılarını, yani Türkistan ilini ve Buhara ve Hive yarı-bağımsız bölgelerini korumak gibi bir fikre sahiptirler. Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetini, Buhara ve Harezmi Sovyet Halk Cumhuriyetlerini oluşturdular. Başlangıçta bu cumhuriyetlere gerçek bir özerklik verme düşüncesi bulunuyordu; ancak bu hızla terk edildi ve 1924'te yeni bir idari bölünme kararlaştırıldı, sınırlar görünüşte etnik ve dilsel bir temele dayanarak aynı hizaya sokuldu. Asıl amacı ne olursa olsun, bu etnik yeni dağılım, ekonomik açıdan önemli Fergana Vadisi bölgesindeki sınırların dikkat çekici bir şekilde birbiriyle iç içe geçmesine ve böylece dört yakın cumhuriyetin ekonomik bağımsızlığının imkânsız olmasına ve merkezi ekonomik kontrolün bir zorunluluk haline getirilmesine yol açtı. Yerli olmayanların, çoğunlukla Rusların, cumhuriyetlerin idaresindeki oranı çok yüksektir ve Rusların, yerlilerle olan oranlarının, hâlihazırda kadar yüksek olmasıyla çok az ilgilidir. Komünist Parti'nin teşkilatı sayesinde, Sovyet Merkezi Hükümeti, tam siyasi kontrol uygular. Çeşitli ırksal topluluklar konuşma ve eylem özgürlüğüne sahip değildir ve Batı anlamındaki milliyetçi duygular resmen hoş görülmemiştir. Organize veya açık bir muhalefet yoktur. İnsanlar açıkça tam bir boyun eğdiriliyorlar, ancak bunun farkında değildirler. Sovyet propagandası ve güvenlik önlemleri son derece etkili olup insanlar şüphesiz kendi yaşam şekillerini sürdürme hakkına sahip olmamalarına rağmen komşu Orta Doğu ve Güney Asya ülkelerinin halklarından daha özgür olduklarını düşünmektedirler. Muhtemelen, gözlerinin önünde kaydedilmiş olan maddi ilerleyişe değer veriyor ve gurur duyuyorlar. Sovyet yayınlarında siyasi hoşnutsuzluk olduğuna dair bir kanıt bulunamamasına rağmen, ekonomik emeğin kontrolüne muhalefetin birçok göstergesi var. Makineleşmeye karşı bir miktar direnç var ve ülkede bir işten diğerine sürüklenen birçok insan bulunmakta olup bu sorun henüz yetkililer tarafından çözülememiştir. Ancak, güney cumhuriyetlerde hububatın pamuk yetiştiriciliğine tabi tutulması gibi büyük ekonomik değişiklikler kabul edildi ve pamuk yetiştiriciliğinin olduğu toplu çiftliklerde yaşama standardının diğer çiftliklerdekinden çok daha yüksek olduğu dikkat çekicidir.

Sovyet yetkililer tarafından Orta Asya'da uygulanan siyasi ve ekonomik kontrolde özellikle dikkat çekici bir şey yoktur. Başka bir isim altında basitçe emperyalizmdir. Geriye dönük halklar üzerindeki katı politik ve ekonomik kontrol, dünyanın farklı yerlerinde emperyalist güçler tarafından çeşitli zamanlarda uygulanmıştır ve bazı durumlarda iktidardaki güçler, yalnızca bir tür ya da başka bir baskının sonucu olarak kısmen ya da tamamen özyönetim vermiştir. Sovyet metodunun ayırt edici özelliği, söz konusu halkların propaganda ve ırkçılık yoluyla öz yönetimin ne olduğunu bilmelerini engellemesini içermesidir.

Diğer bir Sovyet yöntemi kültürü sistematize etmek olup daha önce hiç denenmemiş bir şey olduğundan dikkatli bir inceleme gerektirmektedir. Ruslar, Orta Asya'nın eski geleneklerini ve yaşam tarzlarını tamamen bırakıp yenilerini kabul edene kadar Batı çizgisinde tam üretkenliğe ulaşamayacağına inanmaktadırlar. Elbette bu kavram, Marksizmin temel bir özelliğidir, ancak Ruslar İslam'ın Hristiyanlığa göre modern yöntemlerle daha az uyumlu olduğuna inandıkları için kültürü büyük oranda İslam olan bir kişiye uygulandığında, özel bir gücü vardır. Ruslar bu konuda yalnız olmayıp İslam ile ilişkisi olan Batılı güçlerin çoğu ve hatta Müslüman ülkelerdeki ilerici unsurlar da aynı şeye inanmaktadırlar. Ancak oysaki Batı, geleneksel din ve kültürün modern yöntemlerle yan yana var olabileceğini ve kültürel reformun insanlara bırakılması gerektiğini düşünürken, Ruslar bunu kabul etmemişlerdir. Devrimin ilk günlerinde, Komünistler Orta Asya için gerçek özerklik belirleme konusunda gerekli modernleşmenin halkların kendileri tarafından gerçekleştirilebileceğini düşünmüşler ve ceditçiler gibi yerel reformist hareketleri desteklemişlerdir. Ancak, ulusal kültürün kendiliğinden gelişmesinin Batıda anlaşıldığı gibi Komünizm-milliyetçiliğin en kötü düşmanı ya da Komünistlerin 'burjuva milliyetçisi' dediği şeyi kaçınılmaz olarak kullanacağını fark ettiklerinde, politikalarını desteklemeye istekli olan yerel unsurlardan elde ettikleri yardım kadarıyla konuyu kendi başlarına ele almaya karar verdiler.

Sovyet hükümetinin kültürel politikalarını uygulamak için kullandığı önlemler olumlu ve olumsuz olmak üzere iki türdür. Olumlu önlemler arasında eğitim, teknik eğitim, sanatın teşviki ve organize edilmiş gösteriler sayılabilir. Olumsuz tarafı ise İslami dogmaya ve uygulamaya, yerleşik geleneklere ve "kozmpolitizm" e, yani İslam'ın uluslararası etkisi olarak gördükleri şeye ve ikincisi tarihin yeniden yazılmasına karşı propaganda kullanmalarıdır. Belki de en önemlisi olan başka bir önlem ise dil reformudur.

Olumlu önlemlerin, geri kalmış her Doğu ülkesinde var olan veya sonunda var olacak olan taleplere cevap vermek için büyük bir beceri ile işlendiğini anlamak önemlidir. Bu önlemlere verilen tepkinin kesinliği ile konuşmak mümkün değildir, ancak muhtemelen bütünüyle popülerdirler ve Sovyet rejiminin kredisine itiraz edebilirler. Devrimden önce, popüler bir eğitim ya da teknik eğitim, sanatın teşvik edilmesi, tiyatrolar ve kulüpler ya da okuma odalarının yanında yoktu. Mevcut yaygın ilk ve yüksek eğitim sistemi, elbette, tamamen laikdir. Bu genç nesil tarafından değil yaşlı insanlar tarafından yadırganmıştır. Aynı şey, Rusça'nın zorunlu öğretilmesi için de söylenebilir, çünkü Rusça bilgisi, İngilizcenin İngiliz Hindistan'da olduğu gibi istihdam için bir pasaporttur. Davet organizasyonlarının ne derece takdir edildiğine dair hiçbir bilgi mevcut olmamakla birlikte önemli olabilir. Öte yandan, olumsuz tedbirlere muhalefetin var olduğu bilinmektedir. Propaganda ve alay, çok çok eşlilik ve çocuk evliliği gibi uygulamaların dini uygulamalarını ortadan kaldırmada başarılı olamamıştır. Geleneksel sözlü edebiyat ve tarihe ve geleneksel kahramanlara yapılan Sovyet saldırıları şiddetle kızdırıldı. Sovyetler bu kızgınlık ve muhalefet konusunda farkındadırlar. Geleneksel kıyafetlerin giyilmesine ve hatta kadınların örtülmesine karşı hiçbir kanun çıkarılmamıştır. Festivallerin ve törenlerin gözlemlenmesine izin verilmiş ve hatta kamuoyuna açık olmakla birlikte kamuya açıklanmıştır. Müslüman dogmaya ve pan-İslam ve pan-Turanizm gibi 'Kozmpolit' hareketlere yönelik sürekli saldırıların çok etkili olup olmadığı şüphelidir. Sonuncusu muhtemelen yabancı araç yaratma ve sürdürme konusunda yerleşik Komünist tekniğinin bir parçasıdır ve hareketler her zaman Batı emperyalistlerinin elinde bir araç olarak

TİDSAD

temsil edilmektedir. Hem olumlu hem de olumsuz propagandaların tümünde Rusların insan faaliyetlerinin her alanındaki üstünlükleri ve Orta Asya halklarına olan “ağabeyi” rolü teması mevcuttur. Bu temanın devam etmesi ve zaman zaman neredeyse ısrarlı olması, Rusların kabul edilme derecesinden hiçbir şekilde tatmin olmadıklarını göstermektedir.

Dil reformu belki Sovyet kültür politikasının en cesur ve ikonoklastik özelliğidir. Rusların iyi bildiği gibi, Orta Asya'nın yerli nüfusunun onda birini oluşturan Türk halkları, dillerine azimli bir şekilde tutunurlar. Bu diller yalnızca birbirleriyle değil, Sovyetler Birliği dışında yaşayan 23.000.000 Türk tarafından konuşulan dilleri de hatırı sayılır derecede andırmaktadır. Sovyet dilbilim politikası, ilk olarak, Rus kelime hazinesi dışında, Orta Asya Türk dillerinin birbirine, benzerlik göstermesini engellemeyi amaçlamaktadır; ikincisi, başka yerlerde kullanılan Türk dillerinden oldukça farklı hatlarda gelişmelerini sağlamak ve son olarak, bu dillerin yapılmasında Rusça'ya yalnızca yazı ve kelime haznesinde değil, aynı zamanda gramer, sözdizimi ve hatta fonetiklerinde olabildiğince benzemesini sağlamaktır. Bu politikanın olumsuz yanı kadar olumlu bir yanı da bulunmaktadır. Olumlu tarafı, Ruslar insanlara kendi dillerinde merak göstermesini amaçlamışlardır. Bütün Türk dilleri ve Orta Asya'da konuşulan bir İran dili için gramerler, sözlükler ve ders kitapları üretmişler ve her biri için edebi bir form hazırlamışlardır. Bu dillerdeki popüler edebiyatı teşvik etmişler ve yorucu bir görev üstlenmişlerdir. 1940'da Kiril alfabesinin Latin harflerinin yerine geçmesi, çocukların ikiden bire öğrenmek zorunda kaldıkları alfabeyi azalttığından, pratik ve politik bir harekettir. Kiril alfabesi, Arapça'dan çok daha uygun olan, Latince gibi Türk dillerinin yazılarına uygundur. Olumsuz yönü, Türk kültürünün en temel özelliklerinden birini baltalamak ve böylece Türk halkını birbirine bağlayan bağı zayıflatmaktır. Başarı sağlanması durumunda bu dillerin Rusça kelimelerle o kadar dolu olacağı ve ifade tarzında Rusça gibi, yani bireysel dil olarak veya eğitim ortamı olarak tutmaya bile değmeyecekleri anlamına gelmektedir.

Üçüncü Sovyet yöntemi, kolonileştirme veya Birliğin diğer bölgelerinden, genellikle Rus veya Ukraynalı olan insanların Orta Asya'ya yerleştirilmesidir. Ruslar, emperyalizmle ayrılmaz bir biçimde ilişkili oldukları için sömürgecilik kelimesini hiçbir zaman kendi yerleşim girişimlerine gönderme yaparken kullanmamışlardır. Aslında, Sovyet yerleşim girişimlerinin dünyanın çeşitli yerlerinde, Batılı kuvvetler tarafından farklı zamanlarda planlanan veya teşvik edilen sömürgeciliğe nasıl farklılaştığını görmek zordur. Orta Asya'nın sömürgeleştirilmesi, Devrim'den önce başlamış, ancak yirminci yüzyılın başına kadar önemli bir aşamaya ulaşmıştır. 1897'de Orta Asya'nın nüfusu hala yüzde yüz yerlidir. Bu tarihten itibaren birkaç göç dalgası yaşandı. Stolypin'in idaresi sırasında 1906 ile 1911 yılları arasında birincisi, 1,000,000 yerleşimci, ikincisi ise kollektifleşme döneminde (1928-32), yaklaşık olarak 1, 250.000'e ulaştı. İkinci dünya savaşı sırasında Orta Asya'ya çok sayıda insan tahliye edildi ve birçoğu oraya kalıcı olarak yerleşti. Savaştan bu yana, Kazakistan tahılı için olan hareketin başladığı 1954 yılına kadar savaş sebebiyle daha fazla yerleşim detayı elde etmek zordur. 1954 döneminde, Birliğin diğer bölgelerinden en az yüz bin kişinin Kazakistan'a geldiği bilinmektedir ve Parti Sekreteri Kruşçev tarafından onların da toprağa kalıcı olarak yerleşmelerinin beklendiği açıklanmıştır. Bu göçler, ekilebilir alanlardaki nüfusun azlığını telafi etmek, yerel halkların teknik geriye dönüşünü güçlendirmek ve diğer kısımlardaki fazla nüfus için istihdam bulmak gibi bir amaca hizmet ediyor. Şu anda Orta Asya'daki yerleşimcilerin yerlilere oranı toplamda dörtte birden az değildir ve bazı bölgelerde çok daha fazladır. Yerleşme güneydoğudaki dağlık

bölge ve batıdaki Türkmenistan'ın çöl bölgeleri dışında Orta Asya'ya neredeyse süresiz olarak genişletilebilir. Yerleşimcilerle yerliler arasında çok az bir ilişki olduğu görülmüştür ve yerleşimcilerin, yerli halk arasında değil, yan yana yaşama eğiliminde oldukları söylenmektedir. Bununla birlikte, yerleşimcilerin yerlilere oranının yüksek olması, tüm Orta Asya durumunun öne çıkan gerçeklerinden biridir.

Mevcut durum hakkında bir değerlendirme yapmaya başlamadan önce, Orta Asya'daki ikincil Sovyet hedefine, yani deneylerinin komşu ülkeleri etkilemenin bir aracı olarak kullanılmasına yönelik bazı açıklamalar yapılmalıdır. Sovyet hükümetinin Orta Asya cumhuriyetlerine kendilerine komşu olan ülkelerin topraklarının tamamını veya bir bölümünü dahil etme planını geçici olarak terk etmiş gibi görünmesi, son otuz yılda gerçekleştirilen eylemde iki girişimde bulunan başarısızlıktan kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilki, 1928'deki "Bacha Saqao" isyanı sırasında Afganistan Kralı Amanullalı'yı desteklemeye yönelik çabanın başarısızlığıdır. İkincisi ise 1945'te başlamış ve 1946'da Azerbaycan'ın Pers eyaletinin ayrılması ve Tude Partisi'nin aracılığıyla Perslerin geri kalanının eşzamanlı olarak çökertilmesiyle terk edilmiştir.

Sovyet Hükümeti, şu an için herhangi bir doğrudan eylem fikrinden vazgeçmiş olmasına rağmen bu ülkelere ve hatta Pakistan ve Hindistan gibi daha uzak bölgelere olan propagandalarından vazgeçemediler. Bu propagandada, Orta Doğu ve Güney Asya'dakilere pek çok açıdan benzerlik gösteren Orta Asya'da Sovyet rejiminin olumlu kazanımlarıyla büyük bir oyun oynandı. Bu ülkelerin çoğunda, mevcut hükümet sistemine karşı çıkan ve Sovyet sistemine uygun bir alternatif ya da mevcut "egemen sınıf" ile savaşmak için iyi bir silah olarak görünen bir Solcu unsur ve batı etkisi bulunmaktadır. Basılı propagandaların tirajı elbette şartlara göre değişmektedir, ancak Sovyet, Farsça, Kürtçe, Urduca gibi dillerde ve Türkçe'nin çeşitli biçimlerinde hemen hemen her yerde duyulmaktadır. Bu propagandasının etkisinin derecesi hakkında kesin konuşmak zordur. Orta Asya'da en az 5.000.000 Rus ve Ukraynalı yerleşiminin varlığından (ya tüm nüfusun neredeyse üçte biri) ya da Sovyet kültürel rejim politikasının, özellikle de diller konusunda tutumundan neredeyse hiç bahsedilmemektedir. Orta Doğu ve Güney Asya hükümetleri ve halkları bu gerçeklerin tam olarak farkında olsaydı, Orta Asya'daki bu başarılarından etkilenebilirlerdi. Fakat okudukları ve duydukları Sovyetlerin olumlu açıklamaları ve Orta Asya'yı ziyaret eden temsilcilerden durumu doğrulaması sebebiyle durumun farkında değildirler. İran ve Afganistan Müslümanlarının, Sovyetler karşıtı kışlaların sıkıntılı ekonomik şartları ve sınır ötesi yandaşlarının yaşadığı olumsuzluklar konusunda aldıkları duyumlardan büyük ölçüde etkilendiğini farz etmek yanlış olabilir.

Orta Asya'daki mevcut durum konusunda SSCB dışında yapılan mevcut yaklaşımlar çok çelişkilidir. Sovyet yanlısı görüş, Orta Asya'daki her şeyin plana göre gittiğini, yaşam standardının yüksek olduğunu ve yükseleceğini; insanların sağlıklı ve mutlu olduğunu savunurken Komünizm ve Rusları severler; savaştan ve kapitalist savaş yanlılarından nefret etmektedirler. Sovyet karşıtı bakış açısı ise üretim artışının doğru olmadığını, halkın ezildiğini ve perişan durumda olduğunu, hem Komünizm hem de Ruslar dan nefret edildiğini, insanların batıya gitmek için fırsat aradıklarını savunmaktadır. Bu görüş okullarının hiçbirinde tarafsız bir bakış açısı bulunmadığından gerçeklere ulaşamaz. Birincisi, Batı'ya yönelik Sovyet ve Komünist propaganda; ikincisi ise Komünizm karşıtı propaganda ve mülteci savunucuların raporları olmak üzere her iki bakış açısı da propaganda ve yanlış düşüncelerden etkilenmektedir.

TİDSAD

Orta Asya'daki Sovyet kaynak materyalini yakından ve nesnel bir şekilde inceleyen herkes muhtemelen bugünkü koşullar hakkında şu görüşe ulaşacaktır: Sovyet Hükümeti, beş cumhuriyetin halkları üzerinde tam bir siyasi kontrol uygulamaktadır. Sivil idare sistemi, Birliğin geri kalanında uygulanan ile aynıdır ve geleneksel yönetim yöntemlerini dikkate almaz. Rejime açık örgütlü bir muhalefet yoktur ve 'burjuva milliyetçiliğinin' sürekliliğinin resmi raporları, yalnızca yenilikçiliğe karşı tepkiye veya yeni tekniklerin elde edilmesine karşı isteksizliğe veya yetersizliğe işaret eder. Sanayileşme, kolektifleştirme ve mekanizasyonun bir sonucu olarak, kömür, pamuk, petrol ve diğer bazı hammaddelerin üretiminde büyük bir artış olmuştur. Tahıl üretimi muhtemelen Kazakistan'da büyük ölçüde geliştirilecektir, ancak hayvancılık gibi potansiyel olarak verimli olan tarımsal endüstrilerin üretimleri hala nispeten düşüktür. Endüstriyel planlama ve makineleşme, nitelikli teknik ve idari personelin mevcut arzını geride bırakmış olup çok fazla verimsizlik, yolsuzluk, atık ve iş gücü disiplinsizliğinin olduğu yetkililer tarafından da kabul edilmektedir. Okuryazarlık konusunda ciddi bir gelişme olup bu oran Orta Doğu ve Güney Asya ülkelerinin çoğundan çok daha yüksek durumdadır. Edebiyatın düzenlenmesi, geleneksel kahramanları itibarsızlaştırma ve gelenekler ve dini adetleri engelleme ve bunlara müdahale etme girişimleri hâlâ rahatsızlık yaratmakta olup çok az ilerleme kaydedilmiştir. Ana dilleri geliştirme konusundaki güçlü ve sürekli çabaların büyük etkisi oldu. Genç nesil, Rus dilini ve Rus teknolojisinin istihdam ve ilerleme için gerekli bir basamak olduğunu kabul etmiş ancak, genel olarak konuşursak, Rus ve Rus kültürünün yayılması istenilen düzeyde değildir. Genel olarak, Sovyet yetkilileri hem ekonomik hem de kültürel alandaki ilerlemeden memnun görünmemektedirler.

Sovyet yetkililer, Orta Asya'nın ekonomik potansiyelini, yerli halkın etkili ve istekli işbirlikleri ile olsun ya da olmasın, arttırmayı amaçlamışlardır. Şimdiye dek kaydedilen ilerlemenin, Rus planlama, inisiyatif, kontrol ve Orta Asyalıların çabalarından ziyade milyonlarca beyaz yerleşimcinin varlığından kaynaklandığı görünmektedir. Rusların sayıları şu anda bölgenin kaynaklarını tam olarak kullanmak için yeterli değildir. Bununla birlikte, Rus liderliği için çaba devam ederse, sayıları Sovyet programını sürdürecektir kadar büyük olabilir. Her iki durumda da, büyük yerleşimci nüfusunun bakışı ekonomik açıdan önemlidir. Sovyet Hükümeti, yerel nüfusu aşmak ve nihayetinde absorbe etmek için yerleşimi daha da arttırmaya karar verebilir. Rus nüfusunun mevcut büyüme hızında bu durum mümkün olmaz. Birliğin Rusya nüfusunun bir bütün olarak şu andaki büyüme hızında bu mümkün olmaz ve Rusların etik düşünceler tarafından caydırılması muhtemel değildir. Bunları caydırabilecek olan, Asyalılar için Asya ilkesine önem veren ve Komünizme rağmen, Rusları Batı emperyalistlerinden daha az egzotik olarak görmeye devam edebilen tutumdur. Bu endişe daha sonraki bir aşamada, Rusların belirli bir özyönetim ölçüsü için bir olasılık ortaya koymalarına veya herhangi bir oranda onay vermelerine neden olabilir. Bununla birlikte, böyle bir politika değişikliği yalnızca bir zorunluluk olarak kabul edilirdi. Ruslar, yalnızca Sovyet rejimi için doğal bir tehdit oluşturmayacağına değil, üretime teşvik edici bir rol oynayacağına da karar verdiler. Bu durum şu anda çok uzak görünebilir, ancak tamamen ihtimal dışı tutulmamalıdır.